

Сухомлинський у діалозі з сучасністю: розвиток творчої особистості» (2013), «Творча спадщина Василя Сухомлинського у вітчизняному і міжнародному вимірах» (2018).

Найповніше у читаннях представлено виховну проблематику, з якою до певної міри і асоціюється педагогічна спадщина Василя Сухомлинського. Хоча це твердження досить умовне, бо освітній і виховний процеси тісно взаємопов'язані. До них відносимо такі: «Освітньо-виховні ідеали В. О. Сухомлинського в контексті сучасності» (1994, 1995), «Василь Сухомлинський і сучасність: батьківська педагогіка у контексті сучасності» (2002), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: проблеми свободи і відповідальності у вихованні особистості» (2005), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: громадянське виховання» (2007), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: ціннісні виміри в освіті» (2009), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності» (2014), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості» (2015), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: щоб у серці жила Батьківщина» (2016).

Освітня проблематика також відчутно присутня в тематиці педагогічних читань: «В. О. Сухомлинський і сучасність: дидактика сучасної школи» (1999), «В. О. Сухомлинський і сучасність: особистісно орієнтована шкільна освіта» (2001), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: культурологічні виміри шкільної і педагогічної освіти» (2006), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: дошкілля – початкова школа» (2011), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту» (2012), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: “А що там, за лісом?..” Філософія для дітей» (2017), «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: методична спадщина педагога в контексті ідей Нової української школи» (2019), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Ідеї Василя Сухомлинського крізь призму сучасних освітніх практик: набутий досвід і перспективи» (2020).

Класифікаційний підхід до тематики міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань, присвячених Василю Сухомлинському, дасть змогу науковцям, фахівцям з історії розвитку освіти ознайомитися із сучасними дослідженнями, присвяченими спадщині педагога, а також з важливими й актуальними для вітчизняної освіти і виховання дітей питаннями через діалог або ж полілог з минулими здобутками, як поєднання традицій та інновацій.

ТАНДАРТИЗАЦІЯ ЯК ПРОВІДНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1991–2017): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Т. Л. Гавриленко, доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Історіографічний пошук засвідчив, що проблему реформування змісту загальної середньої освіти крізь призму джерелознавства вивчають Л. Д. Березівська, Т. Л. Гавриленко, зокрема щодо витоків стандартизації

початкової, базової та повної загальної середньої освіти у перше десятиліття незалежної України [1; 2].

Здійснений джерелознавчий аналіз показав, що питання стандартизації як стратегічне завдання реформування змісту освіти в незалежній Україні вперше було окреслено в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») (1993). Проте його розв'язання відбувалося повільно. Розроблення державних стандартів загальноосвітньої підготовки учнів активізувалося з прийняттям у 1996 р. нового Закону України «Про освіту». Цього року колегією Міністерства освіти України затверджено Концепцію державного стандарту загальної середньої освіти, у якій визначено суть і структуру стандарту.

У 1997 р. проекти державних стандартів для початкової та загальної середньої освіти, підготовлені творчими групами науковців НАН України (С. В. Кульчицький, В. А. Рижко), АПН України (Р. А. Арцішевський, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, С. У. Гончаренко, В. П. Тименко та ін.) спільно з науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти (Л. М. Калініна, О. І. Пометун та ін.), були презентовані педагогічній громадськості на сторінках газети «Освіта України» [5; 11]. Однак на певний час робота над стандартами призупинилася у зв'язку з підготовкою Закону України «Про загальну середню освіту». Після його ухвалення (1999) розпочався новий етап у розробленні державних стандартів, оскільки у Законі з'явилися принципові положення, що вимагали внесення суттєвих змін до ухваленої Концепції стандарту [13, с. 12]. У зазначеному документі вперше на законодавчому рівні розкривалися функції стандарту, структура, вимоги й відповідальність за його додержання.

Перше покоління державного стандарту для початкової школи було затверджено постановою Кабінету Міністрів України у 2000 р. та з 2001/02 н. р. упроваджено в шкільну практику. *Державний стандарт початкової загальної освіти* розроблено відповідно до можливостей дітей молодшого шкільного віку та спрямовано на їхній усебічний розвиток і виховання, формування у них мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, бажання і уміння вчитися [6, с. 28]. Основним компонентом стандарту став *Базовий навчальний план початкової школи*, що містив інваріантну та варіативну частини. Окрім того, у стандарті було визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи з шести освітніх галузей: мови і література, математика, здоров'я і фізична культура, технології, людина і світ та мистецтво [6].

У зв'язку із завершенням у 2004/05 н. р. переходу початкової школи на новий зміст і термін навчання, а також запровадженням у 2004 р. Державного стандарту базової і повної середньої освіти, колегією Міністерства освіти і науки України у 2005 р. було затверджено зміни до *Державного стандарту початкової загальної освіти* (увідповіднення назви, структури освітніх галузей та їх змістових ліній Державному стандарту базової і повної середньої освіти; усунення дублювання вимог, надмірної конкретизації у змісті освітніх галузей тощо) [7; 12].

Друге покоління державного стандарту для початкової школи побачило світ у 2011 р. На відміну від попереднього, новий *Державний стандарт початкової загальної освіти* ґрунтувався на засадах компетентнісного підходу, що передбачав «чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти» [8]. Вперше у стандарті представлено основні терміни щодо компетентнісного підходу (компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, ключова компетенція, ключова компетентність, предметна компетенція, предметна компетентність, міжпредметна компетентність тощо). Державний стандарт містив Базовий навчальний план, загальну характеристику інваріантного та варіативного складників змісту початкової освіти, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів [8].

З'ясовано, що для забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами, їх інтегрування в освітній процес закладів загальної середньої освіти у 2004 р. постановою Кабінету Міністрів України затверджено *Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку*. У документі вперше визначалися державні вимоги до змісту освіти такої категорії дітей та державні гарантії у набутті ними початкової освіти. Цей стандарт ґрунтувався на Державному стандарті початкової загальної освіти та містив такі складники: Базовий навчальний план, вимоги до складання типових навчальних планів, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку, напрями корекційно-розвиткової роботи [10].

У зв'язку з прийняттям нового стандарту для початкової школи у 2013 р. постановою Кабінету Міністрів України затверджено новий *Державний стандарт початкової загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами*. У його основу покладено інноваційний підхід до навчання дітей з особливими освітніми потребами: інклюзивне та інтегроване навчання; білінгвальне (двомовне) навчання дітей глухих та зі зниженим слухом; формування життєвої компетентності у процесі навчання та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами тощо. Державний стандарт містив Базовий навчальний план, загальну характеристику інваріантного та варіативного складників змісту початкової освіти дітей з особливими освітніми потребами та державні вимоги до рівня їх загальноосвітньої підготовки [9].

Установлено, що вимоги до освіченості учнів і випускників основної та старшої школи, гарантії держави у її досягненні знайшли відображення у *Державному стандарті базової і повної середньої освіти*, затвердженому Кабінетом Міністрів України в 2004 р. Основними складниками стандарту стали: Базовий навчальний план; загальна характеристика інваріантної і варіативної частин змісту базової та повної середньої освіти; державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, що визначалися за сімома освітніми галузями (мови і літератури, суспільствознавство, естетична культура, математика, природознавство, здоров'я і фізична культура, технології) [3].

Новий *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти* був затверджений постановою Кабінету Міністрів України у 2011 р. Як і стандарт для початкової школи, він ґрунтувався на засадах компетентнісного підходу, містив перелік відповідних понять. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти складався із загальної характеристики компонентів змісту освіти, Базового навчального плану, державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. У новому стандарті освітню галузь «Естетична культура» було замінено на «Мистецтво» [4].

Отже, стандартизація стала провідною тенденцією розвитку змісту загальної середньої освіти в незалежній Україні. Упровадження державних стандартів початкової, базової та повної загальної середньої освіти в умовах варіативності освітньої системи дало змогу забезпечити єдиний освітній простір у державі; визначити обов'язковий і достатній рівень загальноосвітньої підготовки школярів, які навчалися у різних типах закладів освіти; відійти від предметоцентризму й представити зміст освіти цілісно.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Реформування змісту загальної середньої освіти в незалежній Україні в напрямі національної самоідентифікації (1991–2002 роки): історико-джерелознавчий аспект. *Інновац. педагогіка*. 2021. Вип. 33, т. 2. С. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-2.1>. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/33/part_2/3.pdf (дата звернення: 13.10.2021).
2. Гавриленко Т. Л. Модернізація змісту початкової освіти у контексті розроблення освітніх стандартів в Україні (1996–2001). *Освітній дискурс* : зб. наук. пр. / голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2021. Вип. 30 (1). С. 46–59. DOI 10.33930/ed.2019.5007.30(1)-5. http://ukr.journal-discourse.com/index.php/ed_2017/article/view/295 (дата звернення: 13.10.2021).
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти : постанова КМУ № 24 від 14.01.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.10.2021)
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : постанова КМУ № 1392 від 23.11.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.10.2021).
5. Державний стандарт загальної середньої освіти (проект). *Освіта України*. 1997. № 18/19. С. 8–9 ; № 20. С. 5–7.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 28–54.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти : лист МОН України № 1/9-695 від 06.12.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-695290-05#Text> (дата звернення: 13.10.2021)
8. Державний стандарт початкової загальної освіти : постанова КМУ № 462 від 20.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.10.2021).
9. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. *Дефектолог*. 2014. № 3. Вкладка. С. 1–5.
10. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. *Початкова школа*. 2004. № 8. С. 2–4.
11. Державні освітні стандарти (початкова школа) (проект). *Освіта України*. 1997. № 18/19. С. 8–9 ; № 20. С. 5–7.

12. Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання : рішення колегії МОН України № 10/1-2 від 20.10.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v10_1290-05#Text (дата звернення: 13.10.2021).

13. Савченко О. Я. 1999. Стан і завдання реформування змісту загальної шкільної освіти. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 4. С. 6–17.

ПЕДАГОГІЧНІ ВИДАННЯ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. ЯК ДжЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТИНОЦЕНТРИЧНИХ ІДЕЙ В ОСВІТІ

*Л. М. Дяченко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики*

Вивчення автентичних літературних джерел відіграє ключову роль у формуванні цілісного наукового знання про перебіг історико-педагогічного процесу з урахуванням суспільних тенденцій та соціально-економічних умов у досліджуваній країні. Важливим є формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження, що дає змогу забезпечити достовірність і змістовність його результатів. У 2021 році було проаналізовано педагогічні видання німецькою мовою другої половини XIX ст. – початку XX ст. у колекції «Видання іноземними мовами XVII – поч. XX ст.» фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського. Їх було класифіковано за формально-змістовим принципом, що уможливило визначення таких груп джерел: 1) автентичні твори вчених-педагогів; 2) дисертаційні та монографічні дослідження; 3) навчально-методична література; 4) матеріали конференцій; 5) довідкові та бібліографічні видання та ін.

На основі аналізу змісту німецькомовних педагогічних видань кінця XIX – початку XX ст. з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського зроблено такі висновки: 1) цей історичний період ознаменувався значними реформаційними перетвореннями у системі освіти; 2) криза суспільного буття в Німеччині на зламі XIX–XX ст., загострення проблем особистості в нових умовах життя і праці викликали потребу в перегляді тогочасної теорії і практики освіти; 3) у результаті дискусій у німецькомовному науково-педагогічному просторі виникла ціла низка дитиноцентричних, особистісно орієнтованих концепцій навчання й виховання; 4) розроблення дитиноцентричних концепцій є значним внеском німецьких педагогів-реформаторів у світову гуманістичну педагогіку; 5) зокрема, Ф. Гансберг [1], Л. Гурліт [2], Г. Шаррельман [3] у своїх працях описували переваги й недоліки двох підходів до навчання – традиційного трудового, спрямованого на освоєння дітьми ремесла, і творчого, що передбачає надання дитині можливості самостійно творити, реалізуючи свій природний потенціал; 6) спільність їхніх педагогічних позицій полягає у заклику відмовитися від авторитаризму традиційної школи через негуманне ставлення до особистості дитини та нівелювання її природного потенціалу; 7) німецькі педагоги-реформатори ставили перед школою завдання розвивати творчі сили кожної дитини, давати простір дитячій фантазії, враховувати індивідуальний